

HIRİSTİYANLIĞIN ÖZÜ

Ludwig Feuerbach
Derleyen: Akın Candan

1

Genel olarak insanın özü

Din, insanın hayvandan özden kaynaklanan farkına dayanır. Hayvanların dini yoktur. Hayvanın nesnesi birey olarak kendisidir, bu yüzden benlik duygusuna sahiptir ama cins olarak değil. Bu nedenle onda adını bilmekten alan bilinç noktasıdır. Bilim, cinsler bilincidir. Yaşamda bireylerle, bilimde cinslerle ilişki içinde oluruz ama sadece cinsini, varlığını, kendi nesnesi yapan bir öz, öteki şeyler ya da özlere, esas doğalarına göre nesne haline getirebilir. Bu yüzden hayvanın sadece tek, insanın iki yaşamı vardır: hayvanda iç yaşam dış yaşamla birdir. İnsanın bir iç, bir de dış yaşamı vardır.

Din, sonsuzluk bilincidir. Demek ki din, insanın kendi, hem de sonlu, sınırlı olmayan tersine sonsuz özüne ilişkin bilincinden farklıdır. Ve başka türlü de olamaz.

Sınırlı, ama sınırlılığını nedeniyle yanılmayan, güvenli bir bilince bu yüzden bilinç değil içgüdü diyoruz.

Düşünme gücü, idrak edişin ışığıdır, irade gücü, karakterin enerjisi, yüreğin gücü de sevgidir. Akıl, sevgi, irade gücü, yetkinliklerdir. En yüce güçlerdir. İnsanın insan olarak mutlak özü ve varoluşunun amacıdır. Biz idrak etmek için idrak ederiz, sevmek için severiz, istemek için, yani özgür olmak için isteriz. Hakiki öz, kendisi nedeniyle var olan şeydir.

Akıl, irade, sevgi ya da yürek, insanın sahip olduğu güçler değildir, zira insan bu güçler olmadan bir hiçtir. O ne ise, sadece onlar nedeniyle o olur. Bu güçler insanın ne sahip olduğu ne de meydana getirdiği özünü temellendiren öğeler olarak ona can veren, egemen olan, onu belirleyen güçlerdir. Karşısında insanın direnemeyeceği, tanrısal, mutlak güçlerdir.

Nesne olmaksızın insan bir hiçtir. Cinsin birçoğuna göre aynı, ama türe göre farklı bireylerin ortak nesnesi birdir. Bu nesnenin bu bireydeki farklılıklara göre nesne olması gibidir en azından. Ama kendi nesnelere nesnel özleridir.

Nesne bilinci insanın öz bilincidir. Nesne, insanın açık, belirgin özüdür. Onun hakiki nesnel ben'idir. Ve bu durum yalnız manevi değil, duyuşal nesnelere için de geçerlidir.

Bilinç, kendini gerçekleştirmek, kendini olumlamak, kendini sevmektir. Kendi yetkinliğinden sevinç duymaktır. Bilinç yetkin bir özün karakteristik belirtisidir. Bilinç sadece yetkin, doygun bir özdedir.

Birey, pekâlâ kendini sınırlı hissedebilir, idrak edebilir ve etmelidir ama kendi engellerinin sonluluğunun bilincine sadece o varabilir, çünkü cinsin yetkinliği sonsuzluğu onun nesnesidir. Ki bu ister duygunun, vicdanın ya da isterse düşünen bilincin nesnesi olsun. Birey kendi engellerini hemen cinsin engelleri haline getirir. Böylece bu durum bir aldanmaya, yani kendini cinsle bir tutmaya dayanır. Bu aldanma bireyin rahata düşkünlüğüne, tembelliğine, kendini beğenmişliğine ve bencilliğine sıkı sıkıya bağlıdır. Benim engelim olduğunu bildiğim bir engel beni küçültür, utandırır ve huzursuz eder. Bu nedenle bu utanma duygusundan, bu huzursuzluktan kurtulmak için bireyselliğimin engellerini insani özün engelleri haline getiririm.

Demek ki sonsuzluğu düşünürsem, düşünme yetisinin sonsuzluğunu düşünür ve onaylarsın. Sonsuzluğu hissedersen, duygu yetisinin sonsuzluğunu hissedersin ve onaylarsın. Aklın nesnesi kendini nesnel hale getiren akıldır. Duygunun nesnesi, kendini nesnel hale getiren duygudur. Müzik için hiçbir duyum hiçbir duygum yoksa kulağının dibinde esen yelde önünde şırıldayarak akan derede olduğu gibi en güzel müzikte de hiçbir şey işitemezsin artık.

Duygu insandaki en soylu en yetkin, yani tanrısal olan şeydir. Duygunun doğası tanrısal olmasaydı tanrısal olanı duygu vasıtasıyla nasıl anlayabilirdin? Duygunun fark ettiği tanrısal öz aslında duygunun kendine hayran kalan ve bağlanan özünden başka bir şey değildir. Sevinçten coşmuş fazlasıyla bahtiyar duygudur.

Sen burada Tanrı için şundan başka bir belirlenime sahip değilsin: Tanrı saf, sınırsız, özgür duygudur. Duygu, dini dışsal bir nesneye bağlayan bağnaz inanç anlamında ateistçedir; duygu nesnel, somut bir Tanrı'yı inkâr eder. Kendisi Tanrı'dır. Sadece duygunun yadsınışı, duygu açısından Tanrı'nın yadsınışıdır.

Duygu, burada sadece örnek olarak vurgulanır. Bir nesnenin başlıca organı olarak belirlenen –ki adı ne olursa olsun, her başka güçte, yetide, gizli güçte, gerçeklikte, eylemde de durum aynıdır. Öznel ya da insan açısından özün anlamı olan şey böylece nesnel ya da nesne açısından da özün anlamına sahiptir. İnsan bir kez olsun kendi hakiki özünü aşamaz. Gerçi o fantezi yardımıyla, başka, sözüm olan daha yüce türden bireyler tasarımılayabilir ama kendi cinsinden kendi özünden asla soyutlanamaz. Onun bu başka bireylere bahsettiği öz belirlenimleri her zaman kendi özünden almış olduğu belirlenimlerdir.

Kuşkusuz, gökteki yıldızlarda insandan başka düşünen özlere mevcuttur. Ama böyle bir özü varsaymakla kendi görüşümüzü değiştirmeyiz. Onu sadece nitelik değil, nicelik açısından da zenginleştiririz. Zira orada, buradaki gibi aynı hareket yasaları, aynı duyumsama ve düşünme yasaları geçerlidir. Biz yıldızları gözümüzle, gerçekten de orada, bizden farklı özlere bulunuyor diye değil, daha çok, bizim gibi, ya da bize benzer özlere bulunuyor diye canlandırırız.

2

Genel olarak dinin özü

“Tanrı bize daha yakın, daha gönüldeştir ve bu yüzden de duyusal, cisimsel şeylerden daha kolay idrak edilir.” (Augustin)

İnsanın nesnesi, kendi nesnel özünden başka bir şey değildir. İnsan nasıl düşünüyorsa zihniyeti ne ise, tanrısı da öyledir. İnsanın değeri ne kadarsa tanrısının değeri de o kadardır. Daha fazla değil. Tanrı bilinci insanın öz bilincidir. Tanrı'nın idraki insanın kendini idrak etmesidir. İnsanı tanrısından ve tanrısını da insandan dolayı teşhis edersin. Her ikisi de birdir. İnsan için Tanrı olan şey, kendi tını, kendi ruhudur. Ve insanın tını, ruhu, yüreği de kendi tanrısıdır. Tanrı insanın açığa çıkmış iç dünyası, kesinkes kendisidir. Din insanın gizli değerlerinin merasimle açığa vurulması, en içten gelen düşüncelerinin itirafı, sevgisinin gizlerini alenen inkâr etmesidir.

Din insanın ilk ve dolaylı öz bilincidir. Bu yüzden din her yerde insanlık tarihinde de olduğu gibi bireyin tarihinde de felsefeden önce gelir.

Din insanın çocuksu özüdür, ama çocuk özünü insanın kendi dışında görür. Çocuk olarak insan kendisi için başka bir insan olarak nesne olur. Bu yüzden dinlerdeki tarihsel süreç, başlangıçtaki dinin nesnel saydığı, bugün öznel, yani Tanrı olarak görülen ve tapılan şeyin şimdi insani bir şey diye idrak edilmesinden ileri gelir.

Dinde, en azından Hıristiyan dininde, tanrısal öz insani özden ya da daha doğrusu, insanın özünden başka bir şey değildir. Bireysel, yani gerçek, cisimsel insanın kısıtlılığında uzaklaştırılmış nesnelleştirilmiş, yani insanın özünden farklı, başka bir öz olarak görülmüş ve tapılmış kendi özüdür. Tanrısal özün bütün belirlenimleri bu yüzden insani özün belirlenimleridir.

Belirlenimleri ortadan kaldırmak, özün kendisini de ortadan kaldırmak demektir. Belirlenimsiz bir öz cisimsel olmayan bir özdür. Cisimsel olmayan bir öz, geçersiz, boş bir özdür. Bu yüzden insan Tanrı'dan bütün belirlenimleri uzaklaştırdığı zaman, Tanrı onun için sadece olumsuz, yani geçersiz bir öz olur.

Sonlu olmaktan çekinen bir kimse var olmaktan çekinir.

Tanrı'nın varoluşuna ciddi olarak gerçekten inanan bir kimse, Tanrı'nın kaba duyuşal özgürlüklerini bile uygunsuz bulmaz. Varoluşuyla incitmeyen, kaba olmak istemeyen bir kimse, var olmaktan vazgeçer. Belirginlik nedeniyle incitildiğini hisseden bir Tanrı'nın var olmak için ne cesareti ne de gücü vardır. Genel bir varoluş, niteliksiz bir varoluş, yavan, tatsız tuzsuz bir varoluştur.

Tanrısal özün yüklemelerinin sonlu, özellikle insani belirlenimler olduğu kabul edilir. Ama bu belirlenimlerin reddi reddedilir. Hatta onlar savunulur. Çünkü insan, Tanrı'ya ilişkin belirli tasarımlarda bulunmak zorundadır. Ve insan dünyaya bir defa insan olarak geldiği için Tanrı'yı insan olarak tasarlamaktan başka çaresi yoktur. Tanrı'yla ilişkide, denilir ki Bu belirlenimler kuşkusuz hiçbir önem taşımaz, ama Tanrı benim için eğer benim için var olacaksa, başka türlü değil, bana görüldüğü gibi, yani insani, ya da insana benzer bir öz olarak görünebilir.

Din, sadece tam desteği olmayan bir Tanrı'yla yetinir. Tanrı'nın sırf bir görüngü olmasını istemez. Tanrı'nın kendisini, insan kılığında Tanrı'yı ister. Din, Tanrı'nın özünden feragat

ederse kendinden feragat eder. O hakiki Tanrı'nın sahipliğinden vazgeçtiği zaman artık bir hakikat değildir.

Eğer Tanrı kuş için nesne olsaydı, Tanrı kuş için kanatlı bir öz olarak nesne olurdu. Kuş, kanatlı varlıktan daha yüce daha kutsal hiçbir şey tanımaz.

Özneye yüklem birbirinden sadece varoluş ve öz gibi ayrılır. Bu nedenle yüklemelerin yadsınışı, öznenin yadsınışıdır. Eğer ondaki insani özgürlükleri kaldırırsan insani özden geriye ne kalır ki?

Dine hürmet için kurulan tapınaklar aslında yapı sanatına saygı göstermek için inşa edilen tapınaklardır. İnsanın vahşilik ve ilkelik aşamasından kültür düzeyine yükselmesiyle birlikte insanın neyin yaşayıp neyin yaşamadığının ayırt edilmesiyle birlikte Tanrı'ya yaraşan ve yaraşmayan şey arasındaki fark da ortaya çıkmıştır. Tanrı ululuk, en yüce makam kavramıdır. Dinsel duygu en yüce yaraşırılık duygusudur.

Tanrı kavramı, adalet iyilik, bilgelik kavramlarına bağlıdır. İyi, adil, bilge olmayan bir Tanrı, Tanrı değildir. Bir nitelik, Tanrı'ya sahip olduğu için değil, Tanrı ona sahip olduğu için tanrısal olur. Çünkü bu nitelik, kendinde ve kendi için tasarımsaldır. Çünkü Tanrı bu nitelik olmadan noksan bir özdür.

Her yeni insan adeta yeni bir yüklemidir. İnsanlığın yeni bir yeteneğidir. Ne kadar çok insan var olursa, insanlık o kadar çok güce, o kadar çok özgürlüğe sahip olur.

Karşıtlıkları, çelişkileri, tek ve aynı özde birleştirmenin aracı Hegel'ci diyalektik değil, zamandır. Ancak farklı yüklemelerin sonsuz çokluğu insanın özünden ayırt edilmesiyle ve ayrılmasıyla Tanrı kavramına bağlanmasıyla birlikte gerçekliği olmayan bir tasarım, sırf bir fantezi, duygusallık tasarımı, manevi yani soyut, yalın, biricik öz olarak tanrısal özle doğrudan çelişen bir tasarım olur. Zira tanrısal yüklemelerin vasfı özellikle benim biriyle birlikte bütün ötekilere de aynı zamanda sahip olmam şeklindedir. Çünkü aralarında gerçek bir fark yoktur.

(Spinoza'da) Tözün sayısız, birçok yüklem olmasının nedeni aslında hiçbir yüklemi yani belirli, gerçek hiçbir yüklemi olmamasıdır.

Din, insan biçimcilik hakkında bir şey bilmez. İnsan biçimcilikler ona göre insan biçimcilik değildir. Dinin özü özellikle din için bu belirlenimlerin Tanrı'nın özünü ifade etmesidir.

Tanrı'yı zenginleştirmek için insanın yoksul olması zorunludur. Böylece Tanrı her şey, insan hiçbir şey olacaktır.

Din, insandan, dünyadan soyutlar ama o sadece ister gerçek, ister sözüm ona olsun, noksanlıktan ve engellerden abes şeylerden soyutlayabilir, yoksa özden, dünyanın ve insanlığın olumlu şeylerinden değil. Bu yüzden soyutladığı ya da soyutladığını sandığı şeyi tekrar soyutlamaya ve yadsımaya katmak zorunda kalır. Böylece din, bilinçli şekilde yadsıdığı her şeyi, elbette ki bunu kendisinde yadsınmış bir parça, özsel, hakikat, bu yüzden de yadsınmayacak bir şey olması koşuluyla gerçekten de bilinçsiz olarak, tekrar Tanrı'ya koyar.

Böylece insan dinde kendi aklını yadsır. O kendinden hareketle Tanrı hakkında hiç bir şey bilmez. Düşünceleri sadece cismanidir, dünyevidir. Tanrı'nın sadece kendisine izhar ettiği şeye inanır.

Kutsallık sadece karşıtlık olarak kişiliğime aykırıdır, ama özümle birlik olarak benim için nesnedir. Kutsal günahkârlığımın kınanmasıdır; ben kendimi onda bir günahkâr olarak idrak ederim ama bu hususta kendimi kabahatli bulurum, ne olmadığımı ama ne olmam gerektiğini ve bu nedenle belirlenimime göre ne olabileceğimi anlarım; zira yapabilirlik olmaksızın bir gereklilik gülünç bir ham hayaldir, mizacı kavramaz. Ancak ben iyi olanı benim belirlenimim olarak, benim yaşam olarak idrak ederek, aynı şeyi ister bilinçli ister bilinçsiz olsun kendi özüm diye idrak ederim.

Zira insanın tanrısına verili olan şey aslında insanın kendisine verilidir; insanın Tanrı hakkında ifade ettikleri, aslında kendi hakkında ifade ettikleridir. Eğer insan kendi en yüce özü olarak ululayıp kutsayarak şeytanı, hem de onun şeytan olduğunu bilerek, kendine Tanrı yapsaydı, o zaman Augustincilik bir hakikat, Pelagusçuluğa karşıt bir hakikat olurdu. Ne var ki, insan iyi bir özü Tanrı olarak ululadığı sürece Tanrı'da kendi iyi özünü görür.

İnsani özün doğuştan günahkârlığı öğretisi, aslında insanın hiçbir şey, kendinden, kendi gücünden dolayı hiçbir şey yapamayacağına dair öğretisi gibidir.

Tanrı'yı insan gibi davrandıran bir kimse insani faaliyeti tanrısal bir faaliyet olarak gösterir; etkin olmayan, hem de ahlâksal yönden ya da insani yönden etkin olmayan bir Tanrı, Tanrı değildir der ve bu yüzden tanrılık kavramını faaliyet, yani insani faaliyet kavramına –zira daha yüce bir faaliyet tanımaz– bağımlı kılar.

İnsan bu şekilde Tanrı'da ve Tanrı vasıtasıyla sadece kendini amaçlar. Ne var ki insan Tanrı'yı amaçlar ama Tanrı insanın ahlâksal ve ebedi kurtuluşu olarak hiçbir şey amaçlamaz, yani insan sadece kendini amaçlar.

Başlangıçta insan hiç fark gözetmeden her şeyi kendi dışına koyar. Tanrı ne kadar alt düzeyde, ne kadar sıradan insani olursa, insan da kendini o kadar çok inkâr eder.

Hıristiyan dini içsel ahlâksal saflığı, dışsal, bedensel saflıktan ayırmıştır, Musevilik ikisini bir tutmuştur. Hıristiyan dini Museviliğe karşılık eleştiri ve özgürlük dinidir. Musevi, Tanrı'nın emirleri dışında bir şey yapmaya cesaret edemez; o görünüşünde bile iradesinden yoksundu; dinin otoritesi yiyecekleri bile kapsıyordu. Buna karşılık Hıristiyan dini bütün bu yüzeysel şeylerde insanı kendi haline bırakmıştır, yani Musevi'nin kendi dışında Tanrı'ya bıraktığı şeyi insanlara bırakmıştır. Pozitivizmin en yetkin tanımı Museviliktir. Musevi'ye karşılık Hıristiyan, bir ruh boyu ilerdedir, özgür bir ruhtur. İşte her şey böyle değişiyor. Dün hâlâ din olan şey bugün artık din değil ve bugün ateizm sayılan şey yarın dindir.

3

Anlığın özü olarak Tanrı

Din, insanın kendinden ayrılarak ikiye bölünmesidir: İnsan Tanrı'yı kendisine zıt bir öz olarak karşısına alır. Tanrı insan değildir, insan da Tanrı değil. Tanrı sonsuz, insan sonlu özdür; Tanrı yetkindir, insan değildir; Tanrı ebedidir, insan fani; Tanrı kadiri mutlaktır, insan aciz; Tanrı kutsaldır, insan günahkâr. Tanrı ve insan iki aşırılıktır: Tanrı tamamen olumlu –olan–dır, tüm gerçekliklerin tecessümüdür, insan tamamen olumsuz olandır, geçici değersiz şeylerin tecessümüdür.

Suçlu bulduğu oğlunu yargıç olarak idama mahkûm eden baba, bunu duygusal bir insan olarak değil, sadece rasyonel düşünen bir kişi olarak yapabilir. Tanrı olarak Tanrı, yani sonlu olmayan, insani olmayan, maddi belirlenmiş olmayan, duygusal olmayan öz olarak Tanrı sadece düşünmenin nesnesidir. Tanrı duyusallık dışı, biçimi olmayan, elle tutulamayan, görüntüsüz özdür; soyut, olumsuz özdür; o sadece soyutlama ve yadsıma vasıtasıyla (*via negations*) idrak edilir, yani nesne olur.

Metafizik öz olarak Tanrı kendi içinde tatmin olmuş bir anlaktır, ya da tam tersine; kendi içinde tatmin olmuş, kendini mutlak öz olarak düşünen anlık metafizik öz olarak Tanrı'dır. Bu yüzden Tanrı'nın sadece bütün metafizik belirlenimleri, eğer düşünme belirlenimleri diye, anlığın, anlığın belirlenimleri diye idrak edilirse, gerçek belirlenimler olur.

Anlık bütün realitelerin, bütün gerçekliklerin ölçütüdür. Anlayışsız her şey, kendiyle çelişen her şey hiçliktir; akılla çelişen Tanrı'yla çelişir. Örneğin zamansallığın ve yerselliğin engellerini en yüce realite kavramıyla birleştirmek akılla çelişir, demek ki akıl bunu, Tanrı'dan dolayı onun özüyle çelişiyor diye yadsır. Akıl sadece kendi (yani aklın) özüyle uyumlu bir Tanrı'ya, kendi değerinden aşağıda olmayan, daha çok aklın özünü temsil eden bir Tanrı'ya inanır; yani akıl sadece kendine, kendi özünün realitesine, hakikatine inanır. Akıl kendini Tanrı'ya değil, Tanrı'yı kendine bağımlı kılar.

Tanrı senin en yüce kavramın ve anlığın, senin en büyük düşünme yetindir. Tanrı "bütün realitelerin tecessümüdür", yani bütün anlaksal hakikatlerin tecessümüdür. Yani bizim olumlu, özsel özgürlüklerimiz, realitelerimiz Tanrı'nın realiteleridir ama bizde sınırlı, Tanrı'da sınırsızdır.

Tanrı'yı nasıl düşünürsen, kendini öyle düşünürsün; senin Tanrı'nın ölçüsü anlığının ölçüsüdür. Tanrı'yı sınırlı düşünürsen anlığın da sınırlı olur; Tanrı'yı cisimsel bir öz olarak düşünürsen cisimsellik anlığının engelleri, sınırlı olur, cisimsiz hiçbir şey düşünemezsin; buna karşılık Tanrı'da cisimselliği reddedersen, böylece anlığının cisimselliğin engellerinden kurtuluşunu güçlendirir ve kanıtlarsın.

Kant, "Düşündüğüm zaman içimde başka bir şeyin değil, kendi Ben'imin düşündüğünü bilirim. İçimde bu düşünmenin dışımdaki başka bir şeye değil, benim kendime bağlı olduğu, böylece de benim töz olduğum sonucuna varırım, yani ben başka bir şeyin yüklemi olmadan kendim için var olurum," der.

Anlık sonsuz özdür. Sonsuzluk, doğrudan doğruya birlikle beraberdir; sonluluk çoklukla birlikte koyulur. Sonluluk –metafizik anlamda– varoluşun özden, bireyselliğin cinsten farkına, sonsuzluk ise varoluş ile özün birliğine dayanır. Aynı cinsin başka bireyleriyle karşılaştırılabilen şey bu yüzden sonludur; sonsuz olan sadece kendiyile özdeş olandır, kendi benzeri bulunmayandır, bu yüzden bir cinsin içinde yer almayı fark gözetmeden bir cinsten ve bireyde öz ve varoluş olandır. İşte anlık da böyledir; onun özü kendi içindedir, bu yüzden yanında ve dışında, onun yanı başına yerleştirilebilecek hiçbir şey yoktur; o kıyas kabul etmez, çünkü kendisi bütün kıyaslamaların kaynağıdır; ölçülmesi mümkün değildir, çünkü o bütün ölçülerin ölçüsüdür, biz her şeyi sadece anlıkla ölçeriz; o hiçbir daha yüce öze, hiçbir cinse tâbi kılınmaz, çünkü kendisi bütün alta sıralılıkların en üst ilkesidir, bütün şeyler ve özler ona tâbidir.

4

Ahlâksal öz ya da yasa olarak Tanrı

İnsan dinde tatmin olmak ister; din onun sahip olduğu en büyük değerdir. Ancak Tanrı özsel olarak başka bir öz olsaydı o zaman insan Tanrı'da nasıl teselli ve huzur bulabilirdi? Ben bir özün huzurunu, eğer onun özü değilsem, nasıl paylaşabilirim?

Hıristiyanlar, kendilerini, kurtuluşlarını değil, sadece dışlarındaki şeyleri düşünmüş oldukları için pagan filozoflarla alay etmiştir. Hıristiyan sadece kendini düşünür. Anlık, pıreyi, biti, Tanrı'nın sureti olarak insanları aynı coşkuyla ele alır. Anlık, bütün şeylerin ve özlerin “mutlak farksızlığı ve özdeşliğidir.” Bir botanığın, mineralojinin, zoolojinin, fiziğin ve astronominin varoluşunu biz Hıristiyanlığa, dinsel coşkuyla değil, sadece anlığın coşkusuna borçluyuz. Hıristiyan dininin tipik belirlenimi, onun tamamen “antropo-tanrı” bir öz, insanın sırf kendine olan sevgisi, insani, hem de öznel insani özün sırf kendini olumlayışı olmasıdır.

İnsan kendiyile yetkin öz arasındaki bu anlaşmazlıktan, günahkârlık bilincinin azabından değersizlik duygusunun eziyetinden nasıl kurtulur? Günahın ölümcül dikenlerini neyle köreltir? Sadece yüreğin, sevginin en yüce, mutlak güç ve hakikat olduğu bilincine vararak, tanrısal özü yalnız yasa, ahlâksal öz, anlıksal öz diye değil, üstelik onu seven, candan, kendisi öznel insani olan bir öz diye görerek...

Yasa mahkûm eder; yürek günahkârlara da merhamet gösterir. Yasa beni sadece soyut öz olarak, yürekse gerçek öz olarak olumlar, Yürek bana insan olma bilincini verir. Yasa insanları boyunduruğu altına alır, sevgi onları özgür kılar.

Sevgi Tanrı'nın kendisidir ve sevgi dışında Tanrı yoktur. Sevgi insanı Tanrı, Tanrı'yı insan yapar. Sevgi, Tanrı ile insanın, tinle doğanın hakiki birliğidir. Sevgide sıradan doğa tin, seçkin tin de doğa olur.

Sevgi maddeciliktir; maddi olmayan sevgi bir saçmalaktır. Uzaktaki nesneye duyulan sevgi özleminde soyut idealist kişi istemeyerek duyumsallığın hakikatini güçlendirir. Ama aynı zamanda doğa idealizmidir; sevgi tindir, ruhtur.

İnancın, mezhebin, kuruntunun ayırdığı şeyi sevgi birleştirir. Eski gizemcilerin, Tanrı'nın en yüce ama en sıradan bir öz olduğunu söylemesi, gerçek sevgi için, ete kemiğe bürünmüş sevgi için geçerlidir.

Günahların ortadan kaldırılması soyut ahlâksal adaletin ortadan kaldırılmasıdır; sevginin, merhametin, duyusallığın olumlanmasıdır. Soyut değil hayır! Sadece duyusal özler merhametlidir. Merhamet duyusallığın hak duygusudur.

5

Cisimleşmenin gizi ya da yüreğin özü olarak Tanrı

Sevgi bilinci, insanın sevgi nedeniyle Tanrı'yla ya da yasada farklı bir öz olarak karşısına çıkarılan kendiyle kendi özüyle uzlaşmasıdır.

Merhametten dolayı Tanrı insan oldu; yani o gerçek insan olmadan önce kendi içinde zaten insani bir Tanrı idi; çünkü insanların gereksinimleri, çektikleri sefalet onun yüreğine işliyordu. Cisimleşme tanrısal merhametin gözyaşıydı, yani insan gibi hisseden, bu yüzden özsel olarak insan olan bir özün görünmesiydi.

İnsanlaşan Tanrı sadece tanrılaşan insanın görünmesidir; zira Tanrı'yı insan düzeyine indirmek zorunlu olarak insanın Tanrı düzeyine yüceltilmesinden önce gelir.

Din şöyle der: Tanrı, insanları tanrılaştırmak için insanlaştı. "Tanrı insandır ya da insan olur" sınırlandırılmamış, metafizik öz kavramı ya da belirlenimleri dinsel Tanrı kavramıyla ya da belirlenimleriyle, yani anlığın belirlenimleri yüreğin belirlenimleriyle birbirine karıştırılır ya da yanlışlıkla öyle sanılır; oysa aslında söz konusu, özünde, ruhunun derinliklerinde zaten merhametli, yani insani Tanrı olan bir Tanrı'nın insan kılığında görünmesidir sadece.

Onun tanrılığı, "*Tanrı sevgidir,*" tümcesine göre özne olarak tanrılığından dolayı değil, tersine sevgiden, yüklemden dolayı yadsınmıştır; yani sevgi tanrıktan daha yüce bir güç ve hakikattir. Sevgi Tanrı'yı aşar, ona üstün gelir.

Oysa Tanrı insanı, insandan ötürü, yani onu iyi, mutlu, bahtiyar kılmak için sever. Bizi kurtaran, Tanrı olarak değil, tanrısal ve insani kişiliğin farkı üzerinde yücelen sevgiydi. Tanrı nasıl ki sevgiden dolayı kendinden feragat ettiyse, biz de sevgiden dolayı Tanrı'dan feragat etmeliyiz; zira Tanrı'yı sevgiye kurban etmezsek, sevgiyi Tanrı'ya kurban ederiz ve sevgi yüklemine rağmen dinsel fanatizmin tanrısıyla, kötü özüyle karşı karşıya kalırız.

Dua ederken Tanrı'yı insani sefaletin içine çekerim, acılarımdan ve gereksinimlerimden pay almasını sağlarım. Tanrı yakınmalarına kulak tıkamaz; bana acır; yani tanrısal ululuğunu, sonlu ve insani her şeyi aşan yüceliğini yadsır; o insanlarla birlikte insan olur; zira beni iştirse bana acır, böylece çektiğim acılardan etkilenir. Tanrı insanları sever, yani insandan dolayı acı çeker. Sevgiyi duygudaşlık olmaksızın, duygudaşlığı merhamet olmaksızın düşünmek mümkün değildir.

Görünmeyen hayırseverle yüz yüze gelmek sevginin en içten gelen istediğidir. Görmek, tanrısal bir edimdir. Bahtiyarlık sevgilinin görünüşündedir. Bakış sevginin pekinliğidir.

İnsanın dinde kendini tanrısal nesne, tanrısal amaç olarak görmesinin, yani sadece kendi özüne, sadece kendine olan davranışının en seçik, en çelişkisiz kanıtı, Tanrı'nın insanlara duyduğu sevginin dinin temeli ve merkezi olmasıdır. Tanrı insanlar yüzünden tanrılığından vazgeçer.

Luther, “Böyle bir şeyi (yani Tanrı'nın insanlaşmasını) yüreğinde gerçekten oluşturabilecek bir kişi, orada Tanrı'nın hakkı olan et ve kan yüzünden, yeryüzündeki bütün et ve kanı sevmelidir ve artık kimseye öfkelenmemelidir. Yani İsa'nın Tanrı'mızın hassas insanlığı bir bakışla herkesin yüreğini o kadar makul bir sevinçle doldurmalıdır ki, artık kimse öfkeli ve hatır kırıcı düşüncelere saplanmak istememelidir. Hatta hemen hemen herkes, bu bizim etimiz ve kanımız yüzünden ötekileri büyük bir sevinçle el üstünde tutmalıdır,” der.

6

Acı çeken Tanrı'nın gizi

Tanrı olarak Tanrı tüm insani yetkinliklerin tecessümüdür, İsa olarak Tanrı tüm insani sefaletin tecessümüdür. Pagan filozoflar faaliyeti, özellikle anlağın kendi faaliyetini en yüce, tanrısal faaliyet olarak övmüştür; Hıristiyanlar ıstırapı kutsamış, ıstırapın kendisini Tanrı'ya koymuştur. Eğer Tanrı *Actus purus* olarak, saf faaliyet olarak soyut felsefenin tanrısı ise, o zaman İsa, Hıristiyanların tanrısı *Passic pura*'dır, saf ıstıraptır, en yüce metafizik düşüncedir, yüreğin *Etre supreme*'idir. Zira yüreği daha çok ne etkiler ki?

Tanrı acı çeker –acı çekmek yüklemidir– ama kendisi için değil, insanlar için, başkaları için. Bunun anlamı nedir? “Başkaları için acı çekmek tanrısaldir”dan başka bir şey değil; başkaları için acı çekenin, ruhunu teslim edenin davranışı tanrısaldir, o insanlar için tanrısaldir.

Acı çekmek Hıristiyanlığın en yüce emridir, Hıristiyanlığın tarihi insanların çektiği acıların tarihidir. Paganlarda duyusal hazin sevinç çılgınlıkları tanrılar kültüne karışırken, Hıristiyanlarda, elbette ki eski Hıristiyanlarda, gözyaşları ve yüreğin, hissiyatın iniltileri dini ayinlere, ibadete dâhil olur.

Sofist teolojinin tanrısı değil, ibadetin tanrısı, Hıristiyanlardaki manevi ibadetin tanrısı, insanların hakiki tanrısıdır. Kurtuluş ıstırapın sadece sonucudur, ıstırap kurtuluşun nedenidir.

Ancak Tanrı acı çeker demek, aslında Tanrı bir yürektir demekten başka bir şey değildir. Yürek tüm acıların kaynağı, tecessümüdür. Acı çekmeyen bir öz yüreği olmayan bir özdür. Bu yüzden acı çeken Tanrı'nın gizi duyumun gizidir; acı çeken bir Tanrı duyumsayan, duygulu bir Tanrı'dır. Ama “Tanrı duyumsayan bir özdür” tümcesi, duyum tanrısal özdür, tümcesinin sadece dinsel ifadesidir.

İnsan için özel değeri olan, eksiksiz, mükemmel sayılan şey, onun gerçekten hoşlandığı şey, ona göre sadece Tanrı'dır. Duyum senin için mükemmel bir özgüllükse, o zaman tanrısal bir özgüllüktür de. Bu nedenle duyumsayan, duygulu insan sadece duyumsayan, duygulu bir Tanrı'ya inanır, yani o sadece kendi varlığının ve özünün hakikatine inanır, zira kendi özünden var olan şeyden başka hiçbir şeye inanamaz.

Duyumsayan bir insan için duyumsamayan bir Tanrı boş, soyut, olumsuz bir Tanrı'dır, yani hiçtir, çünkü onda insan için değerli ve kutsal olan şey eksiktir.

Sadece irade değil, müphem bilgiler değil, teorik ve pratik faaliyetin birliği olan amaca yönelik faaliyet insana ahlaksal bir temel ve dayanak, yani karakter bağışlar. Bu yüzden herkes bir Tanrı, yani bir nihai amaç koymak zorundadır. Nihai amaç bilinçli ve istençli özsel bir yaşam itkisidir, dâhice bakıştır, kendini bilmenin ışık huzmesidir, doğanın ve tinin insandaki birliğidir. Nihai amacı olan bir kimse kendi üstünde yer alan bir yasaya sahiptir; o sadece kendini sevk ve idare etmez; sevk ve idare edilir. Nihai amacı olmayan bir kimsenin yurdu da yoktur mabedi de. En büyük felaket amaçsızlıktır. Önüne sıradan bir amaç koyan kişi bile, hiçbir amacı olmayan birinden daha başarılı olur, hem de ondan daha iyi bir insan olmasa da.

7

Üçlük'ün ve Meryem Ana'nın gizi

Yalnızca tüm insanları içinde taşıyan bir öz insanların tümünü de hoşnut edebilir. İnsanın, bütünlüğü içinde kendine ilişkin bilinci üçlük (*Trinitaet*; teslis; baba, oğul, kutsal ruh) bilincidir. Üçlük, bugüne kadar ayrı, ayrı ele alınmış belirlenimleri ya da güçleri bir birlik halinde kapsar ve böylece anlığın genel özünü, yani Tanrı olarak Tanrı'yı özel bir öze, özel bir yetiye (fakülte) indirir.

Tanrısal öz bilinç, asıl mutlak ya da tanrısal cevher olarak, bilincin bilincinden başka bir şey değildir.

Dünya dışı öz olarak Tanrı, insanın dünyadan elini eteğini çekmiş, tüm dünyevi bağlardan ve entrikalardan kurtulmuş, dünyaya aldırış etmeyen, nesnel öz olarak gerçekleşmiş, telâkki edilmiş özünden başka bir şey değildir; ya da kendi dışında bütün ötekilerden soyutlama ve kendi için sadece kendiyile var olabilme gücünün bilincinden başka bir şey değildir.

Yalnızlık, düşünürün gereksinimi, birliktelik yüreğin gereksinimidir. Düşünmek tek başınayken mümkündür, sevmek ise iki kişiyle. Biz sevgide bağımlı oluruz, çünkü sevgi başka bir özün gereksinimidir; biz sadece tek başına düşünürken bağımsız oluruz. Yalnızlık, *autracie*'dir.

Baba Tanrı Ben'dir, oğul Tanrı Sen. Ben anlaktır, Sen sevgi; sevgi ama anlıkla birlikte. Ve sevgiyle birlikte anlık ilk defa ruh olur, ilk defa tam insan olur.

Protestanlık Meryem Ana'yı bir yana atmıştır; ama ihmal edilen dişi bunu hiç çekememiştir. Protestanlığın Meryem Ana'ya karşı kullandığı silâhlar kendisine, Tanrı'nın oğluna, Üçlük'e karşı geri tepmiştir. Meryem Ana'yı anlığa feda eden bir kimse, Tanrı'nın oğlunun gizemini bir insan biçimcilik olarak feda etmekten hiç de uzak değildir. Ancak dişi öz dışlandığı zaman insan biçimcilik gizlenir ama sadece gizlenir, ortadan kaldırılamaz. Protestanlık elbette ki göksel bir dişiye gereksinim duymuyordu, çünkü dünyevi dişiye kucaklayarak bağrına basmıştı. Ne var ki işte bu yüzden anayla birlikte oğul ve babayı da feda edecek kadar tutarlı ve cesur olması gerekiyordu. Sadece dünyevi ana babası olmayan bir kişi göksel bir ana babaya gereksinim duyar. Üçlü tanrı Katolisizmin tanrısıdır; bu Tanrı'nın, bütün özsel bağların

yadsınmasından farklı olarak, münzevilik, keşişlik ve rahibelik sisteminden de farklı olarak içsel, ateşli, zorunlu, gerçek dinsel bir anlamı vardır sadece.

8

Logos'un ve tanrısal suretin gizi

Din için Üçlük'ün özsel anlamı her zaman ikinci kişinin özünde yoğunlaşır. Hıristiyanların Üçlük'e gösterdiği yakın ilgi aslında sadece Tanrı'nın oğluna duydukları ilgiydi.

Tanrı yerine azizlere yönelen bir kimse, bu azizin Tanrı fevkinde her şeyi yapabileceğini, dilekte bulunduğu, yani arzu ettiği ve istediği şeyi Tanrı'nın iyi niyetle yerine getireceğini, yani Tanrı'nın tamamen azizin ellerinde olduğunu varsayarak ona yönelir.

Söz soyut bir imgedir, hayali nesnedir ya da her nesne, sonunda her zaman düşünme gücünün bir nesnesi olduğu sürece hayali düşüncedir, bu yüzden insanlar sözü, bir nesnenin adını bildikleri zaman nesnenin kendisini de tanıdıklarını sanırlar. Söz bir imgelem nesnesidir, düşüncenin tezahür gücü imgelemdir; ama kendini dışa vuran imgelem dildir, konuşmadır.

Fantezinin özünün olumlanması ya da nesnelleştirilmesi, bu yüzden dilin, sözün özünün olumlanmasına ya da nesnelleştirilmesine bağlıdır aynı zamanda. İnsanda yalnız düşünme, hatırlama, hayal kurma itkisi zorunluluğu değil, üstelik konuşma, düşüncelerini dışa vurma, bildirme itkisi de vardır. Bu itki tanrısaldir, sözün gücü tanrısaldir. Söz, tasvir, açık, yayılan, parlak, aydınlatan düşüncedir. Söz dünyanın ışığıdır. Söz bütün hakikatleri sevk ve idare eder, bütün gizleri ortaya çıkarır, görünmeyeni somutlaştırır, geçmişte ve uzakta kalanı güncelleştirir, sonsuz olanı sonlandırır, zamansal olanı ebedileştirir. İnsanlar geçer gider, söz kalır; söz yaşam ve hakikattir.

9

Tanrı'daki evren yaratma ilkesinin gizi

Kendini açığa vuran, ifade eden Tanrı (*Deus se dicit*) olarak ikinci kişi Tanrı'daki evren yaratan ilkedir. Öteki kişi, kendi içinde kendinden ayrılan, kendini kendi karşısına ve zıt olarak koyan, bu yüzden nesne haline gelen bilinçli bir Tanrı'dır. Tanrı'nın kendini kendisinden ayırması ondan farklı olanın nedenidir, öz bilinçtir, yani evrenin kaynağıdır. Tanrı evreni, önce kendini düşünerek düşünür; kendini düşünmek kendini üretmektir, evreni düşünmek evreni yaratmaktır.

Tanrı kendini düşünür –böylece o kendinin bilincindedir–, Tanrı nesne olarak, öz olarak koyulmuş öz bilinçtir; ama o kendini bilirken, kendini düşünürken aynı zamanda bir başkasını kendisi olmayan olarak da düşünür; zira kendini bilmek kendini başkasından kendini ayırt etmektir ki bu ister sadece olanaklı, sadece tasarlanmış isterse gerçek olsun. Demek ki evren –en azından evren olanağı, düşüncesi– bilinçle birlikte koyulmuştur ya da daha çok bilinç vasıtasıyla dolayımlanmışdır. Kendini düşünmüş, nesnel, ilk suret olan oğul, yani öteki Tanrı evrenin yaratılış ilkesidir.

Evren bilinci alçaltıcı bir bilinçtir –yaratılış bir alçalma edimi'dir– ama Benlik'in gururunu kırmak için atılan ilk taş Sen'dir, başka Ben'dir. Başka insan benimle evren arasında bir bağıdır. Ben var olurum ve kendimi evrene bağımlı hissederim, çünkü ben önce kendimi

evrene bağımlı hissederim, çünkü ben önce başka insanlara bağımlı hissederim. İnsana gereksinim duymazsam evrene de duymam. Ben evrenle sadece başka insanlar vasıtasıyla barışık ve dost olurum. Başkaları olmadan evren benim için sadece cansız ve boş değil, üstelik anlamsız ve akıl erdirilmez olur. İnsan yalnız başkalarında kendini anlar ve kendinin bilincine varır; ne var ki ben ancak kendimi anladığım zaman evreni de anlarım. Tek başına var olan bir kimse kendinden ve farktan yoksun bir şekilde doğanın koynunda kaybolur giderdi; o ne kendini insan olarak ne de doğayı doğa olarak kavrayabilirdi. İnsanın ilk nesnesi insandır. Demek ki evren bilinci, “Ben için Sen” bilinci vasıtasıyla dolayımlanmış. Böylece insan, insanın tanrısı olur. O varoluşunu doğaya, insan oluşunu insana borçludur.

Sadece insanın insana çarptığı ve sürtündüğü yerde nükte ile keskin zekâ alevlenir, bu yüzden kırsal bölgeye göre kentte, küçük kentlere göre büyük kentlerde insanlar çok daha şakacı, nüktedan olur; insanın insanda güneşlendiği ve ısındığı yerde duygu ve fantezi meydana çıkar, ortak bir edim olan sevgi karşılık görmediği zaman en büyük acılara yol açar ve bu, şiir sanatının kaynağıdır, sadece insanın insanla konuştuğu yerde, ortak bir edim olan diyalogda akıl oluşur.

Hıristiyan filozoflar ve teologlar Hiç’lik ten yaratılışı sık sık önermiş olsalar bile, yine de eski ilkeyi tekrar karşılarında bulmuşlardır: Hiç’lik ’ten hiçbir şey meydana gelmez, çünkü bu ilke kaçınılmayacak bir düşünce yasasını ifade eder. Gerçi onlar farklı maddi şeylerin nedeni olarak gerçek hiçbir madde koyamadılar ama yine de bütün şeylerin tecessümü olarak, manevi madde olarak tanrısal anlığı –oğul ise bilgeliktir, bilimdir, babanın anlığıdır– gerçek maddenin nedeni haline getirdiler.

Evrenle evrenin yaratıcısı olarak Tanrı arasındaki ayırım bu yüzden özsel değil, biçimsel bir ayırımdır. Tanrı’nın özü –zira tanrısal anlık, yani bütün şeylerin tecessümü tanrısal özün kendisidir, bu yüzden Tanrı kendini düşünmek, kendini bilmek suretiyle aynı zamanda her şeyi düşünen ve bilen evren olur– evrenin soyut, indirgenmiş, düşünülmüş somut, duyusal özünden başka bir şey değildir; bu nedenle yaratılış da biçimsel bir edimdir.

Gerçek fark sadece kendi içinde farklı bir özden türetilebilir. Ama ben farkı yalnızca asli öze koyarım, çünkü fark asli olarak benim için zaten bir hakikat ve özgürlüktür.

Tanrı’daki evren yaratan ilke, sonuncu nedenine indirgenirse, en yalın öğelerine göre nesnelleştirilmiş düşünme ediminden başka bir şey değildir.

10

Gizemciliğin ya da Tanrı’daki doğanın gizi

Tanrı’dan önce ve onun dışında hiçbir şey olmadığı için Tanrı varoluş nedenini kendi içinde taşımak zorundadır. Bunu bütün felsefeler söyler ama bu nedeni, bir parça reel olan ve gerçek olan haline getirilmeden sırf bir kavram olarak ele alır. Tanrı’nın içinde taşıdığı bu varoluşunun nedeni, mutlak diye görüldüğünde, yani var olduğu sürece Tanrı değildir; zira o sadece varoluşunun nedenidir.

Doğası olmayan bir kişilik, “Ben’lik, bilinç hiçliktir ya da aynı şey olan boş, özsüz bir soyutlamadır. Oysa doğa beden olmayınca, kanıtlandığı ve kendisine belli olduğu gibi, hiçbir

şeydir. Beden, kişiliğin onsuz düşünülemez, yadsıyan, sınırlayan, bir araya toplayan, sıkıştırıcı güçtür. Kişiliğinden bedeni kaldırırsan onların birliğini de ortadan kaldırırsın. Beden kişiliğin temeli, öznesidir. Gerçek kişilik sadece beden vasıtasıyla bir hayaletin muhayyel kişiliğinden ayrılır. Eğer payımıza nüfus edilmezlik yüklemi düşmeseydi, aynı yerde, hali hazırdaki aynı görüşümüz içinde başkaları da bulunabilseydi, nasıl da soyut, boş, müphem kişilikler olurduk.

Tanrı'da ki doğa öğretisi Jakob Böhme'den alınmıştır. J. Böhme içe dönük, derin düşünceli, dinsel bir mizaçtır; din onun yaşamının ve düşünmesinin merkezidir. J. Böhme doğayla ilgileniyordu. Maden bilimcilerin sevincini, bitki bilimcilerin, kimyacıların, özetle "tanrısız doğabilim" in sevincini hissediyor, hatta duyumsuyordu.

İnsanın övdüğü ve takdir ettiği şey onun için Tanrı'dır; ayıpladığı, reddettiği şey de tanrısal olmayandır. Din bir yargıdır. Dindeki, tanrısal öz düşüncesindeki en önemli belirlem bu durumda övülmeye değer olanın ayıplanandan, yetkin olanın yetkin olmayandan, özetle özsel olanın önemsiz olandan ayrılmasıdır. Tanrı insanın her çeşit iğrençlikten kurtulmuş benlik duygusudur.

Kişisel bir Tanrı gereksiniminin nedeni, kişisel insanın ancak kişilikte kendi nezdinde ulaşmasından, onda kendini bulmasından ileri gelir. Töz, saf tin, sırf akıl ona yetmez, bunlar ona göre çok soyuttur, yani insanın kendisini ifade etmezler, onu kendine geri götürmezler. Oysa insan sadece kendi nezdinde, kendi özünün nezdinde olduğu zaman hoşnut ve mutlu olur.

11

Tanrısal öngörünün gizi ve hiçlikten yaratma

Yaratma, Tanrı'nın telâffuz ettiği sözdür, yaratıcı, içsel, düşüncelerle özdeş sözdür. Telâffuz etmek bir irade edimidir, demek ki yaratma iradenin bir ürünüdür. İnsan Tanrı sözünde, sözün tanrısallığını nasıl olumluyorsa, yaratmada da iradenin tanrısallığını olumlar, hem de akla dayalı iradenin değil, imgeleme dayalı iradenin, mutlak öznel, sınırsız iradenin tanrısallığını. Öznellik ilkesinin doruk noktası hiçlikten yaratmadır. Evrenin ya da maddenin ebediliğinin, maddenin özelliğinden başka bir anlama gelmemesi gibi, hiçlikten evrenin yaratılması da evrenin faniliğinden başka bir anlama gelmez.

Bütün mucizeler evreni hiçlikten yaratan saltık güçten hareketle haklı gösterilmiş, açıklanmış ve yorumlanmıştır. Bu yüzden hiçlikten yaratma da, sadece imgelemenin bir eseri ve nesnesidir.

Evrenin yaratıcısı insandan başka bir şey değildir. Evrenin, kendisinden yaratılmış olduğu hiçlik onun kendi hiçliğidir. "Evren hiçlikten yaratılmıştır" diyerek evrenin kendisinin de hiçlik olduğunu düşünürsün, fantezinin, hissiyatının, iradenin engellerini kafandan kaldırırsın, zira evren iradene, hissiyatına engel oluşturur; senin ruhuna sadece sıkıntı verir; sadece o seninle, senin kutsal yetkin özünle Tanrı arasında bir duvardır.

Tanrı, kendisi kişi olarak, kendi içinde var olan, evrenden elini eteğini çekmiş öznellik olarak, mutlak varlık ve öz diye koyulmuş gereksinimsiz kendi –için– varlık olarak, Sen'siz Ben olarak kişilik kavramı ya da düşüncesidir.

İstedığınız kadar spekülasyon yapın, eğer kişiliğinizi daha önceden Tanrı'nın içine taşımadıysanız, Tanrı zaten sizin öznel ya da kişisel özünüz değilse, bu kişiliği Tanrı'dan asla üretemeyeceksiniz.

12

Musevilikte yaratmanın anlamı

Doğayı güzel bir öz diye gören bir kimseye doğa kendinin amacı olarak görünür, bu kişi için doğa varoluşunun nedenini kendi içinde taşır, bu kişide, “Doğa niçin var oluyor?” sorusu ortaya çıkmaz. Doğa ve Tanrı kavramı onun bilincinde, evrene ilişkin görüşünde birbirinden ayrılmaz. Tıpkı Anaxagoras gibi: İnsan evreni temaşa etmek için doğmuştur.

Yahve İsrail oğullarından başka hiçbir şeyle ilgilenmez, İsrail halkının öteki bütün halkları dışlayan kişileştirilmiş bencilliğinden başka bir şey değildir, mutlak hoş görüsüzlüktür, tek tanrıcılığın gizidir.

Yahve, *Salus populi*'dir, İsrail oğlunun yol üstündeki her şeyin kurban edilmesini gerektiren kurtarıcısıdır, bizatihi monarşik benlik duygusudur, imha düşkünü İsrail oğlunun oç kıvılcımları parlayan gözündeki yok edici öfke ateşidir, özetle, Yahve İsrail oğlunun, doğanın nihai amacı ve efendisi olarak nesne olan ben'dir.

13

Duygu dünyasının saltık gücü ve duanın gizi

İsrail, dinsel bilincin özgün doğasının tarihsel tanımıdır, ancak bu burada hâlâ özel, ulusal bir çıkar tarafından sınırlı kalmıştı. Bu yüzden biz bu sınırları kaldırabiliriz, o zaman da karşımızda Hıristiyanlığı buluruz. Musevilik dünyevi Hıristiyanlıktır. Hıristiyanlık da manevi Museviliktir.

Hıristiyanlık Musevilik bencilliğini öznellik halinde –Hıristiyanlar arasında da bu özneliğin tekrar sırf bencillik diye ifade edilmesine karşın– manevileştirmiş, dünyevi mutluluk isteğini, Musevilik hedefini, göksel bahtiyarlık özlemine, Hıristiyanlığın hedefine dönüştürmüştür. Politikasını din biçiminde ifade eden politik bir toplumun, bir halkın en yüce kavramı, tanrısı yasadır; mutlak, tanrısal bir güç olarak yasa bilincidir; dünya dışı, politika dışı insanın duygu dünyasının en yüce kavramı, tanrısı sevgidir, gökyüzündeki ve yeryüzündeki bütün hazineleri ve mükemmellikleri sevdiğine kurban eden sevgidir, yasa sevdiğinin arzusu olan, gücü de fantezinin, entelektüel mucize faaliyetinin sınırsız gücü olan sevgidir.

Tanrı, insanın duygu dünyasının kabul görmesidir; dua, insani duygu dünyasının öznel olanla nesnel olanın mutlak özdeşliğine duyduğu koşulsuz güvendir; yüreğin gücünün doğanın gücünden daha büyük, gönül gereksiniminin her şeye hükmeden zorunluluk, evrenin yazgısı olduğundan emin olmaktır. Dua doğanın gidişatını değiştirir; dua Tanrı'yı, doğa yasalarıyla çelişen bir sonuç yaratmak için belirler. Dua insan yüreğinin kendine, kendi özüne karşı davranışdır. Dua insanın iki öz halinde bölünmesidir; kendiyile, yüreğiyle konuşmasıdır. Dua sırasında insan inayetin saltık gücüne yönelir; yani dua sırasında insan kendi yüreğine tapar; duygu dünyasının özünü en yüce öz, tanrısal öz olarak görür.

14**İnancın gizi –mucizenin gizi (inanç olarak tercüme edilen kavram iman olarak değiştirilmiştir)**

Sadece iman dua eder. Sadece iman duasının gücü vardır. Ama iman, gerçeklik hakkında iyimserce kuşku duymamaktan, yani engellere, doğa ve akıl yasalarına karşılık öznel-olanın koşulsuz geçerliğinden ve hakikatinden başka bir şey değildir. Bu yüzden imanın tipik nesnesi mucizedir, iman mucize imanıdır, iman ile mucize kesinlikle birbirinden ayrılamaz. Mucize için nesnel olan şey ya da mucizenin gücü iman için özeldir; mucize imanın dış yüzüdür; iman mucizenin iç yüzü, ruhudur.

15**Dirilişin ve doğaüstü doğumun gizi**

Ölümsüzlük için bütün kanıtlar yetersizdir ya da aklın kendinden hareketle asla idrak edemediği bu kanıtlar pek fazla bir şey kanıtlayamaz. Bu doğrudur: Çünkü akıl sadece genel, soyut kanıtlar gösterir; akıl benim kişisel devamım konusunda bana güvence veremez, ama işte bu güvence talep edilmektedir. Ne var ki böyle bir güvenceye dolaysız, duyusal bir tasdik, edimsel bir onay gereklidir. Bu onay bana sadece, öldüğünden önceden emin olduğumuz birinin hem de başkaları için önemsiz değil, daha çok bir örnek olan bir ölünün, dirilişiyle de başkalarının dirilişine örnek ve güvence olan bir ölünün mezarından kalkmasıyla verilebilir. İsa'nın dirilişi bu yüzden insanın ölümden sonra kendi kişisel devamının duyusal, kuşkuya yer bırakmayan bir olgu olarak kişisel ölümsüzlüğünün dolaysız güvencesine olan talebin karşılanmasıdır.

16**Hıristiyan İsa'nın ya da insan Tanrı'nın gizi**

Yasa günaha direnmez ama mucize örnek etkisi yaratır. Yasa cansızdır; örnek ise insanı elde olmadan canlandırır, çoşturur, birlikte sürükler. Yasa sadece anlığa hitap eder ve itkilere doğrudan karşı koyar; buna karşılık örnek güçlü, duyusal bir itkiye, irade dışı öykünme itkisine sığır.

Paganların yazılı olmayan, Yahudilerin yazılı bir yasası, Hıristiyanların da bir modeli, bir örneği gözle görülür, kişisel canlı bir yasası, ete kemiğe bürünmüş, insan olmuş bir yasası vardı. Logos dinin kişileşmiş özüdür.

Baba, soyut bir kavramdır, sadece düşünüşmüş bir özdür, Canlı, elle tutulabilir kişilik yalnızca İsa'dır. Kılık, sima kişiliğe aittir, kişiliğin gerçekliğidir. Yalnız İsa kişisel Tanrı'dır, o Hıristiyanların ne kadar yinelense yeterli olmayacak şekilde hakiki, gerçek tanrısıdır.

17**Hıristiyanlığın paganlıktan farkı**

İsa öznelliğin saltık gücüdür, doğanın bağlarından ve yasalarından kurtulmuş yürektir, dünyanın dışlanmasıyla birlikte sadece kendi üzerinde yoğunlaşmış duygu dünyasıdır, yürekte gelen bütün isteklerin karşılanmasıdır, fantezinin göğe yükselmesidir, yüreğin diriliş bayramıdır; bu yüzden İsa, Hıristiyanlığın paganlıktan farkıdır. Paganlar bireyi cins, Hıristiyanlar da cinsi bireye feda etmiştir. Ya da Paganlık bireyi sadece cinsin bütününden

farklı olarak parça diye, Hıristiyanlık ise sadece cinsle beraber doğrudan, farksız bir birlik halinde düşünmüş ve kavramıştır.

Tanrı sevmez, kendisi sevgidir, erdemdir, güzelliştir, bilgeliktir, tek bir öz olarak yetkin, genel özür, kısa kolay bir örnek olarak cinsin sonsuz şumulüdür. Ancak Tanrı, insanın kendi özüdür.

İsa ilk imgedir, mevcut insanlık kavramıdır, bütün ahlaksal ve tanrısal yetkinliklerin tecessümüdür, bütün olumsuzlukların, noksanlıkların dışında, saf, göksel, günahsız insandır, cinse özgü insandır, *Adam Kadmon*'dur ama cinsin, insanlığın toplamı olarak değil, doğrudan doğruya bir birey, bir kişi olarak görülmüştür. İsa, yani Hıristiyanlığa, dine özgü İsa bu yüzden tarihin merkezi değil, sonudur. Bu aynı şekilde tarih (*Histoire*) olarak kavramdan meydana çıkar. Hıristiyanlar dünyanın, tarihin sonunu bekliyordu. İsa İncil'de, yorumcularımızın bütün yalanlarına ve safsatalarına karşın, dünyanın yaklaşan sonunu açık seçik kendisi incelemiştir.

Dostlar birbirini tamamlar; dostluk bir erdem—aracı ve daha fazlasıdır; kendisi erdemdir ama ortak bir erdem. Eskilerin dediği gibi, sadece erdemliler arasında dostluk kurulabilir. Ancak yine de eksiksiz bir eşitlik değil, arada fark bulunmalıdır, zira dostluk bir tamamlama itkisine dayanır.

Ne ki insanın özü birdir ama bu öz sonsuzdur, bu yüzden onun gerçek varoluşu sonsuzdur, özün zenginliğini açığa vurmak için birbirini karşılıklı tamamlayan çeşitliliştir. Özdeki birlik, varoluştaki çeşitliliştir.

18

Evlenme yaşının ve keşifliğin Hıristiyanlıktaki anlamı

İnsan sadece kendi için amacına ulaşır; o bu amaca Tanrı'da ulaşır, Tanrı bu ulaşılan amacın kendisidir, insanlığın bu gerçekleşmiş en yüce amacıdır; ama Tanrı her birey için ayrı ayrı mevcuttur.

Cennet yaşamı bir hakikat olduğu zaman dünyevi yaşam bir yalan olur; her şey fantezi olduğu zaman gerçeklik hiç olur. Ebedi bir cennet yaşamına inanan bir kimse için bu dünyadaki yaşam değerini kaybeder. Ya da daha çok zaten kaybetmiştir; Cennet yaşamına duyulan inanç bu dünyadaki yaşamın geçiciliğine ve değersizliğine duyulan inançtır.

Cennet yaşamı, aynı zamanda bir ahlâk yasası olmaksızın, inancın nesnesi, yasası olamaz: Cennet yaşamı, eğer benim yaşamım inancımın başka türlü uyum sağlayacaksa, eylemlerimi belirlemek zorundadır.

“Dostun olmazsa yaşayamazsın; ama İsa'nın dostluğunu her şeye tercih etmezsen fazlasıyla hüznü ve umutsuz olacaksın.” “Her şeyi İsa'dan dolayı sev ama İsa'yı kendinden dolayı. İsa'dır sadece sevgiye değer olan.”

19

Hıristiyanlığın cenneti ya da kişisel ölümsüzlük

Cennet doğaüstü, cinsiz, cinsiyetsiz, mutlak öznel yaşamdan başka bir şey değildir. İnsanın ölümsüzlüğüne inanmanın temelinde, cinsiyet farkının sadece bireyselliğin zahiri bir izi olmasına, bireyin aslında cinsiyetsiz, kendi için eksiksiz, mutlak bir öz olmasına duyulan inanç yatar. Ancak hiçbir cinsiyete ait olmayan bir kimse bir cinsde de ait değildir ve hiçbir cinsde ait olmayan kişi sadece kendine aittir, tamamen gereksinimsiz, tanrısal, mutlak bir özdür.

Kişisel ölümsüzlük inancı, kişisel Tanrı inancıyla tamamen özdeştir –kişinin semavi, ölümsüz yaşam inancını ifade eden şeyi Tanrı, Hıristiyanlara nesne olduğu şekliyle, yani mutlak sınırsız kişiliğin özü olarak ifade eder–, sınırsız kişilik Tanrı'dır ama semavi, ölümsüz kişilik sınırsız kişilikten, dünyevi bütün şikâyetlerden ve engellerden kurtulmuş kişilikten başka bir şey değildir; aradaki fark sadece Tanrı'nın tinsel cennet, cennetin de duyusal Tanrı olması, cennette bir fantezi nesnesi olarak koyulan şeyin Tanrı halinde düşünülmesidir. Tanrı sadece gelişmemiş cennettir, gerçek cennet gelişmiş Tanrı'dır. Günümüzde Tanrı cennettir, gelecekte cennet Tanrı'dır. Tanrı, henüz soyut olan bugünün ve geleceğin varoluşunun teminatıdır; öncelenmiş, özetlenmiş cennettir. Bizim gelecekteki özümüz ama bu dünyada, bu bedende varoluşumuzdan, bizden farklı, sadece düşünsel nesnel özümüz Tanrı'dır; Tanrı cins kavramıdır, ilk defa orada kendini gerçekleştirecek, bireyleştirecektir. Tanrı semavi, saf öz olarak, birçok bahtiyar bireyin serpilip geliştiği bahtiyarlığın* [*Bahtiyarlık (*seligkeit*) : Ölümünden sonraki semavi sevinç; ölümden sonra Tanrı'yla eksiksiz birleşme, birlik olma. Çev. Notu] da kendisi olarak var olacaktır. Demek ki Tanrı mutlak, bahtiyar, semavi yaşam kavramından, bu yaşamın özünden başka bir şey değildir, ama bu yaşam burada ideal bir kişilik halinde özetlenmektedir.

Burada biz Tanrı'dan farklı ve ayrılmış oluruz, orada ayıran duvar kalkar; burada biz insan, orada Tanrı oluruz; burada tanrılık bir tekeldir, orada kamunun malı; burada soyut bir birliktir, orada somut bir çokluk.**

[** “ İncil der ki (1. Johann.3.2) sonra Tanrı'ya nasılsa öyle göreceğ olmamız, onunla eşit olursak, yani o nasılsa öyle olacak olmamız ne kadar da güzel; çünkü Tanrı'nın oğlu olma gücü verilmiş olanlara, gerçi Tanrı olmasalar da, yine de Tanrı ne ise öyle olma gücü verilmiştir”. “De Vita solit”]

Not: Bu yazı Ludwig Feuerbach'ın *Hıristiyanlığın Özü* adlı kitabından özetlenmiştir. (Say Yayınları, Yeni Düşünce Dizisi–15, İstanbul 2008)